

AKTYORLIK MAHORATINI SHAKLLANTIRISHDA SAHNA HARAKATI VA JANGINING O'RNI

Komilov Mo'minjon Abduraximjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti

Komilova Mushtariybegim G'ofurjon qizi

Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqolada aktyorlik mahoratini shakllantirishda sahna harakati va sahna jangining nazariy, pedagogik hamda amaliy ahamiyati tahlil etiladi. Sahna harakati aktyorning jismoniy imkoniyatlarini rivojlantirish, ichki ruhiy holatni tashqi plastik ifoda orqali ochib berish vositasi sifatida yoritiladi. Sahna jangi esa aktyorning sahnadagi ishonchliligi, hamkor bilan o'zaro munosabati va dramatik ziddiyatni badiiy ifodalashdagi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada zamonaviy teatr ta'limida sahna harakati va jangi fanlarining o'rni, mashg'ulotlar tizimi hamda ularning aktyorlik mahoratini shakllantirishdagi integrativ xususiyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: *aktyorlik mahorati, sahna harakati, sahna jangi, plastik ifoda, jismoniy trening, sahnaviy obraz, teatr pedagogikasi.*

Bugungi kunda teatr san'ati va aktyorlik kasbi yuqori darajadagi jismoniy, ruhiy va intellektual tayyorgarlikni talab etadi. Zamonaviy sahnada aktyor nafaqat so'z orqali, balki harakat, plastik ifoda, ritm va jismoniy energiya orqali ham obraz yaratadi. Shu sababli aktyorlik ta'limida sahna harakati va sahna jangi fanlari muhim o'rin egallaydi.

An'anaviy teatr maktablarida aktyorlik mahorati ko'proq psixologik tahlil va sahna nutqiga tayanib o'rgatilgan bo'lsa, bugungi kunda jismoniy harakat va

plastikaning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Sahna harakati va sahna jangi aktyorning ichki kechinmalarini tashqi harakat orqali aniq va ishonarli ifodalashga yordam beradi. Bu fanlar aktyorlik mahoratini shakllantirishda yordamchi emas, balki asosiy tayanch yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — sahna harakati va sahna jangining aktyorlik mahoratini shakllantirishdagi o‘rnini ilmiy-nazariy va pedagogik jihatdan asoslab berishdan iborat.

Aktyorlik mahorati — bu aktyorning sahnaviy obrazni yaratish jarayonida o‘zining ruhiy va jismoniy imkoniyatlaridan ongli va ijodiy foydalanish qobiliyatidir. Sahnaviy obraz faqat matn yoki hissiy holat bilangina emas, balki aktyorning tanasi, harakati va plastikasi orqali ham shakllanadi¹.

K. S. Stanislavskiy tizimida aktyorning jismoniy harakati ichki kechinmaning tashqi ifodasi sifatida talqin qilinadi. Unga ko‘ra, sahnadagi har bir harakat maqsadga yo‘naltirilgan va mantiqan asoslangan bo‘lishi lozim. Shu nuqtai nazardan sahna harakati aktyorning sahnaviy tafakkurini rivojlantiruvchi muhim vositadir².

Aktyor tanasi uning asosiy ijodiy quroli hisoblanadi. Sahna harakati mashqlari orqali aktyor:

- o‘z tanasini his qilish,
- mushaklarni boshqarish,
- sahnadagi makonni anglash,
- ritm va tempni sezish

kabi muhim ko‘nikmalarni egallaydi.

Aktyor tanasi sahnadagi asosiy ijodiy vosita bo‘lib, u orqali obrazning xarakteri, hissiy holati va dramatik vaziyati namoyon bo‘ladi. K. S. Stanislavskiy

¹ Stanislavskiy K. S. *Aktyorning o‘z ustida ishlashi*. – Moskva: Iskusstvo, 1989. – B. 112–118.

² Stanislavskiy K. S. *Jismoniy harakat metodi*. – Moskva, 1995. – B. 64–70.

ta'limotiga ko'ra, sahnadagi har bir jismoniy harakat ichki maqsad va ehtiyoj bilan bog'liq bo'lishi lozim.

Jismoniy ifoda quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi: yurish-turish va gavda holati, harakat ritmi va tempi, sahnadagi makon bilan munosabat, tana orqali hissiy holatni yetkazish. Aktyor tanasini ongli ravishda boshqara olgan taqdirdagina sahnaviy obraz ishonarli va ta'sirchan bo'ladi.

Aktyorlik san'atining asosiy muammolaridan biri ichki kechinma va tashqi ifodaning uyg'unligiga erishishdir. Agar aktyorning harakati ichki holat bilan mos kelmasa, sahnadagi obraz sun'iy ko'rinadi.

Jismoniy harakat aktyorning ichki kechinmasini uyg'otuvchi omil sifatida ham xizmat qiladi. Harakat orqali hissiy holatga kirish, sahnaviy vaziyatni his qilish va obraz psixologiyasini ochish mumkin. Shu bois aktyorlik ta'limida jismoniy mashqlar hissiy xotira va tasavvur bilan bog'liq holda olib borilishi muhimdir.

Sahna harakatining pedagogik asoslari - sahna harakati fani aktyorning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish bilan birga, unda sahnaviy intizom va ichki diqqatni shakllantiradi. Ushbu fan doirasida o'tiladigan mashqlar aktyorning tanaviy erkinligini ta'minlashga xizmat qiladi³.

Pedagogik nuqtai nazardan sahna harakati quyidagi vazifalarni bajaradi:

- aktyorni jismoniy jihatdan bo'shashtirish;
- harakat va his-tuyg'u uyg'unligini ta'minlash;
- sahnaviy harakatni ongli ravishda tanlash;
- sahnadagi vaziyatga mos harakat qilishni o'rgatish.

³ Mahmudov J. *Aktyorlik mahorati asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – B. 85–92.

Mashg'ulotlar jarayonida talabalar muvozanat, koordinatsiya, elastiklik va plastiklikni rivojlantiradilar. Bu esa aktyorning sahnada erkin va ishonchli bo'lishiga zamin yaratadi.

Sahna jangining aktyorlik ta'limidagi o'rni - sahna jangi aktyorlik san'atining murakkab, ammo zaruriy tarkibiy qismi hisoblanadi. Sahna jangi real jangdan tubdan farq qiladi. Uning asosiy maqsadi tomoshabinga dramatik ziddiyatni xavfsiz va badiiy ifodalashdan iborat⁴.

Sahna jangining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- xavfsizlik;
- aniqlik;
- ritm va temp;
- ifodaviylik.

Sahna jangi mashqlari aktyorda jismoniy intizom, tezkor reaksiya va sahnaviy diqqatni rivojlantiradi. Bundan tashqari, sahna jangi aktyorlar o'rtasidagi ishonch va hamkorlikni mustahkamlaydi.

Sahna jangi orqali hissiy va dramatik ifoda - sahna janrlari ko'pincha dramatik asarlardagi keskin nuqtalarni ifodalaydi. Jang jarayonida qahramonlarning xarakteri, ichki kechinmalari va ziddiyatlari yaqqol namoyon bo'ladi. Shu sababli sahna jangi faqat texnik harakatlar majmui emas, balki obraz yaratish vositasi sifatida qaraladi⁵.

Aktyor sahna jangida:

- qo'rquv,
- g'azab,
- himoya,

⁴ Barba E. *Theatre Anthropology*. – London: Routledge, 1991. – P. 143–150.

⁵ Grotowski J. *Towards a Poor Theatre*. – New York: Routledge, 2002. – P. 56–61.

•ustunlik

kabi hissiy holatlarni jismoniy harakat orqali ifodalaydi. Bu esa aktyorlik mahoratining chuqur shakllanishiga xizmat qiladi.

Sahna harakati va jangi integratsiyasi - zamonaviy teatr ta'limida sahna harakati va sahna jangini aktyorlik mahorati bilan uzviy bog'liq holda o'qitish muhim ahamiyatga ega. Bu fanlar bir-birini to'ldiradi va aktyorning sahnaviy imkoniyatlarini kengaytiradi⁶.

Integratsiyalashgan mashg'ulotlar orqali talabalar sahnaviy vaziyatni jismoniy harakat orqali tahlil qilishni, obraz xarakteriga mos plastika yaratishni o'rganadilar.

Xulosa qilib aytganda, sahna harakati va sahna jangi aktyorlik mahoratini shakllantirishda muhim pedagogik va badiiy ahamiyatga ega. Ushbu fanlar aktyorning jismoniy va ruhiy imkoniyatlarini uyg'un rivojlantirib, sahnaviy obrazning ishonarli va ta'sirchan yaratilishiga xizmat qiladi. Zamonaviy teatr ta'limida sahna harakati va sahna jangini tizimli va chuqur o'qitish dolzarb masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K. S. *Aktyorning o'z ustida ishlashi*. – Moskva: Iskusstvo, 1989. – B. 112–118.
2. Stanislavskiy K. S. *Jismoniy harakat metodi*. – Moskva, 1995. – B. 64–70.
3. Mahmudov J. *Aktyorlik mahorati asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – B. 85–92.
4. Barba E. *Theatre Anthropology*. – London: Routledge, 1991. – P. 143–150.
5. Grotowski J. *Towards a Poor Theatre*. – New York: Routledge, 2002. – P. 56–61.
6. Rasulova A. *Sahna nutqi va harakat uyg'unligi*. – Toshkent, 2015. – B. 44–49.

⁶ Rasulova A. *Sahna nutqi va harakat uyg'unligi*. – Toshkent, 2015. – B. 44–49.